

vuosikymmeniä pelossa koko neuvostojohtoa, mutta lukija ei oikein vakuutu asiasta.

Salmisen teoksella on toki ansionsa, mutta alkuasettamusten ja "taustoituksen" luonne syö hyviltäkin kohdilta uskottavuuden. Niukoista läheteoksista niistäkin monet tuntuvat merkillisiltä, muun muassa *Hrushtshev muistelee* -tekele... Mihin uskoa?

Ilta-Sanomien toimittaja Katri Wanner kirjoitti 27.11.81 Esko Salmisen sanoneen (huom. kirjoitti Esko Salmisen sanoneen): "En kannata teoreettista pohdiskelua [journalismissa - HL], se menee taivasteluksi". Tiedä sitten journalismista, mutta ainakin puolueettomuudellaan korskuvan historiantutkimuksen olisi aika-ajoin syytä kriittisesti tarkastella omia alkuasettamuksiaan - teoreettisesti. Muuten menee helposti taivasteluksi - pirua ja ryssää vastaan.

Heikki Luostarinen

Kenttätöön keittokirja

GRÖNFORS, Martti. *Kvalitatiiviset kenttätömenetelmät*. Porvoo ym., WSOY, 1982.

Kvalitatiivisista menetelmistä on hyvin vaikea tehdä kaikenkattavaa oppikirjaa, kuten Grönfors toteaa: tutkimus on suurelta osin varsin henkilökohtaista, sen oppii todella vasta kentällä, ja lisäksi jokaisessa tutkimuksessa on omat erityispiirteensä (s. 6). Nähdäkseni tämä vaikeus juontuu juuri siitä, mikä tekee laadullisista menetelmistä "pehmeitä": laadullisten menetelmien käyttäminen on paitsi kohteen tutkimista myös metodologian ja teorian kehittämistä. Siten "pehmeitä" menetelmiä ei voi kanonisoida paradigmaksi; säännöstöksi, joka luettelisi, mikä on sallittua ja "tieteellistä".

Grönfors on ratkaissut ongelman paitsi kertomalla omakohtaisista kokemuksistaan ja asettamuksistaan, myös esittelemällä varsin laajasti suomalaisia ja ulkomaisia kvalitatiivisilla menetelmillä tehtyjä tutkimuksia sekä niissä kehitetyjä menetelmiä. Tutkijoiden kokemukset ovat värikästä, mielenkiintoista luettavaa, ja tutkimustapoja on lukemattomia. Ne antavat varmasti pal-

jon arvokkaita virikkeitä omaa tutkimustaan suunnittelevalle.

Kummastusta kuitenkin herättää, että vaikka Grönfors valittelee keskittyneensä esimerkeissään etupäässä englantilaiseen ja pohjoisamerikkalaiseen tutkimukseen, brittiläinen arkikulttuurin tutkimuksen koulukunta, erityisesti Birminghamissa toimiva Centre for Contemporary Cultural Studies, on jäänyt tyystin vaille huomiota. Sama pätee kyseisen koulukunnan ranskalaisiin vaikutteisiin, strukturalistiseen antropologiaan ja semiotikkaan. Siten semioottinen kulttuuriteoria jää kokonaisuudessaan vaille sen ansaitsemaa huomiota.

Strukturalistinen suuntaus tulee Grönforsin kirjassa tuomituksi juuriaan myöten. Emile Durkheimin Grönfors esittelee tuomitsemansa positivistisen sosiologian merkittävänä edustajana: "Durkheim uskoi, että ihmisten ajattelun perustana oli kieli, joka puolestaan on yhteiskunnan tuotos. Täten yhteiskunta tuottaa ajattelun." (28.) Paradoksaalista lienee, että Matti Kortteinen (1982), pyrkiessään elämäntapatutkimussaan eroon kvantitatiivisten menetelmien atomistisesta yhteiskuntamallista, on saanut arvokkaita virikkeitä yhteisöllisen näkökulman kehittämiseen juuri Durkheimilta, joka taisteli oman aikansa naiiveja empiristejä, luonnontieteen mallikseen ottaneita sosiologeja vastaan.

Grönforsin piirtämä kuva positivismista - samoin kuin sosiologian historiasta yleensä - onkin varsin persoonallinen: "Sosiaalitieteilijät, joiden työ perustuu positivismiin, käyttävät työskentelyssään deduktiivista logiikkaa. Otaksutaan, että ihmiset eivät ole vapaita toimimaan oman tahtonsa pohjalta." (28.) Grönfors erottautui määrittelemästään kausaalisuhteita koskevia hypoteeseja testaavasta positivismista perustamalla päättelynsä induktiiviseen tai oikeammin abduktiiviseen logiikkaan. Tässä hän kuitenkin samaistaa yhteiskunnan ja ihmisen olemusta koskevan teorian tutkimuskohdetta koskevaan ennakkohypoteesiin ja tutkimusraportin esitystapaan. Tarkoitin, että empiirinen tutkimus voidaan tehdä ja usein tehdäänkin - esitystavasta riippumatta - "induktiivisesti": alussa esitettävät hypoteesit tiedetään vasta, kun tulokset ovat selvillä. Tämä ei tarkoita, etteikö tutkijalla

silti olisi lähtökohtanaan jokin käsitys kohteesta laajemman kokonaisuuden osana. Toisaalta myöhäispositivismi, looginen empirismi, perustaa tiedekäsityksensä juuri siihen, että vähittäisistä empiirisen todellisuuden lainalaisuuksia koskevista yleistyksistä edetään kokonaisvaltaiseen tietoon yhteiskunnasta. Kuitenkin tutkimusten esitystapa on yleensä "deduktiivinen".

Grönforsille positivismin vastaisuus siis merkitsee, että hän kieltää yhteiskunnallisten lainalaisuuksien olemassaolon, hän katsoo, että ihmiset ovat vapaita toimimaan oman tahtonsa pohjalta. Toki ovat - jos tahtovat vain sallittuja asioita - mutta se ei merkitse, ettei yhteiskunta aseta pehmeitä pakkoja. Nuo pakot asettuvat järkevän toiminnan rajoina - rajoina joiden ylittäminen johtaa aina jonkinlaiseen epämukavuuteen tai kärsimykseen. Elinehtoja ei yksilölle yhteiskuntaelämässä aseta luonto, vaan sen yli kasvanut "toinen luonto", arvolain hallitsema kansalaisyhteiskunta. Korostan, että yhteiskunta ei ole "dynaamisten henkilösuhteiden ja yksilöiden tajunnallisen vuorovaikutuksen tulos" (23), "järjen tuotos" (24) eikä "järjestelmällistä ja samassa muodossa toistuvaa vuorovaikutusta eri yksilöiden välillä" (26).

Lieneekö Grönforsin yhteiskuntakäsityksen vai kutusta, että kvalitatiivisista menetelmistä sekä antropologiasta ja sosiaaliantropologiasta piirtyy kirjassa kuva tutkimuksena, joka keskittyy tieteellisesti mielenkiintoisiin eksoottisiin kulttuureihin ja poikkeaviin, yhteiskunnan "ulko-puolisiin" ryhmiin, kuten nuorisojengeihin, mustalaisiin ja homoseksuaaleihin. Se näyttää arkista yhteiskuntatutkimusta akateemisemmalta ja mielenkiintoisemmalta, eettisesti empaattiselta mutta arvovapaalta kansantieteeltä - kunnes markkinatutkimus määrittelee sen rahallisen arvon. Ja toki ongelmallisten ryhmien sopeuttajatkin ovat siitä kiinnostuneita.

Se, että Grönfors ei kehittele jo Durkheimin esittämää ajatusta kielestä sosiaalisena instituutiona enempää kuin arkihavainnossa ongelmattomana näyttäytyvästä todellisuudesta sosiaalisena konstruktiona, johtaa hänet naiiviin empirismiin. Lupaavana pitämäänsä, induktiivisen loogikan ongelmat ylittävää, abduktiivista logiikkaa

esitellessään Grönfors kirjoittaa: "[L]oogikka on riippumatonta sekä päättelystä, joka voi rakentua vaikkapa vain epämääräisen intuitiivisen oletuksen varaan, että myös varsinaisista tosiasioista, käyttäytymisestä itseltään, joka on aina loogista. [...] *Tosiasiat eivät sinänsä ole ongelmallisia. Ne ovat sitä mitä ne ovat.* Niiden tarkastelu ja esittäminen tutkimusraportissa sitä vastoin on ongelmallista." (S. 34, kursivointi PA:n.)

Edellä Grönfors esittelee samalla ratkaisunsa tieto-opilliseen ongelmaan, jonka hän kirjansa ensilehdellä sanoo erityisesti askarruttavan laadullisten menetelmien käyttäjiä: aineiston hankinta nähdään ongelmallisena prosessina; halutaan varmistua siitä, ettei aineiston hankkimistavan tieteellisyyttä voida asettaa kyseenalaiseksi (11). Ratkaisu on yksinkertainen: tosiasiat eivät olekaan ongelmallisia, ne ovat mitä ne ovat!

Grönforsin tieto-opillinen ratkaisu näkyy validiteetin määritelmässä: Sisäinen validiteetti tarkoittaa Grönforsin mukaan, että eri teoreettisten ja käsitteellisten määritteiden suhde toisiinsa on looginen. Entä sitten ulkoinen? "*Ulkoinen validiteetti ilmaisee teoreettisten johtopäätösten ja empiirisen aineiston välisen suhteen, ja se on yksinkertaisesti vain hypoteesien todentamista.*" (s. 174, kursivointi PA:n.) Siis ei johtopäätösten ja *todellisuuden*, vaan johtopäätösten ja empiirisen *aineiston* välinen suhde osoittaa ulkoisen validiteetin!

Validiteettiongelman ratkaisu perustuu siihen, että tutkijan laadullisilla menetelmillä hankkima empiiristä todellisuutta kuvaava *aineisto samaistuu todellisuuteen*. Näin siitä syystä, että tosiasioiden havaitseminen ei ole mikään ongelma. Ongelmallista on vain johtopäätösten teko: "Havainnointitiedolla voidaan sanoa olevan ulkoista validiteettia silloin, kun tutkija on tehnyt oikeita johtopäätöksiä havainnoidusta tilanteesta tai kun tutkija kuvaa tilanteen juuri sellaisena kuin se on." (174) Mitä sitten ovat nuo johtopäätökset? "Jos verrataan *puhdasta kuvai-levaa tasoa* ja empiiristen yleistysten tasoa, tällöin tutkijan osuus eri ilmiöiden yhteyksien selittämisessä muodostuu merkittäväksi. *Havaittujen ilmiöiden* tai käyttäytymismuotojen, deskriptioiden

yhdistäminen analytyttisiksi kokonaisuuksiksi on tavallisesti tutkijan loogisen päättelyn tuotetta. Tällaiset analytyttiset kokonaisuudet tai luokittelut ovat empiirisiä yleistyksiä, joille on ominaista se, että ne ovat *abstrakteja* eri ilmiöiden välisiä yhteyksiä ja että tutkija tekee ne tutkittavasta yhteisöstä oman sosiologisen mielikuvituksensa ja loogisen päättelykykynsä perusteella." (32.)

Tässä näyttää olevan paradoksi: tutkimus on validia eli tieteellistä (11) silloin, kun tutkija tekee oikeita johtopäätöksiä havaituista ilmiöistä, mutta ilmiöiden väliset suhteet ovat abstrakteja, tutkijan päättelyn ja mielikuvituksen tuotetta. Ratkaisun näyttää tarjoavan se edellä mainittu oletus, että varsinaiset tosiasiat ovat aina loogisia. Tutkijan tulisi siis päättelykyvyllään tavoittaa tämä logiikka. Grönfors kuitenkin kieltää minkään *olemattoman* logiikan olemassaolon: mikä tahansa näkökulma "puhutaan empiriaan" on yhtä validi, kunhan johtopäätökset perustuvat logiikan sääntöihin.

Tästä Grönfors tarjoaa esimerkin: Lewis teki uusintatutkimuksen meksikolaiskylästä, koska epäili aiemmin kylää tutkineen Redfieldin tulosta, jonka mukaan kylä oli sopuisa, onnellinen ja harmoninen yhteisö. Lewis päätyi päinvastaiseen tulokseen: hänen mukaansa kylän elämää hallitsivat ristiriidat, ja se oli kaikkea muuta kuin onnellista. "Redfield kuitenkin vastasi Lewisin yritykseen osoittaa aikaisemmat tutkimustulokset mitättömiksi toteamalla, että molemmat olivat oikeassa. Redfield oli kylää tarkastellessaan keskittynyt enemmän asioihin, jotka kyläläisiä miellyttivät, ja täten syntyi varsin optimistinen kuva kylän elämästä. Lewis puolestaan oli tarkastellut kyläläisten elämän nurjaa puolta, ja tulokset olivat sen mukaiset. Jos Lewis olisi todella pyrkinyt tarkistamaan Redfieldin tulosten ulkoista validiteettia, hänen olisi pitänyt olla tarkkaan selvillä Redfieldin tutkimusotteesta ja tutkimuksen suorittamistavasta. Ainoastaan siten tutkimukset olisivat olleet vertailukelpoisia." (175) Grönforsin tieto-oppi vastaa pitkälti Comten positivismia, jonka mukaan 1) tieteellinen tieto on tietoa ilmiöistä, ei olemuksista; 2) se on aina relatiivista, ei

absoluuttista; 3) se ei voi olla absoluuttista, koska meillä ei voi olla edes korjaantuvaa tietoa olemuksesta vaan ainoastaan ilmiöiden välisestä suhteesta; 4) tieteellinen toiminta jäsentää ilmiöitä 'samankaltaisuuden' ja 'peräkkäisyyden' näkökulmista; 5) tämän jäsentelyn tuloksia sanotaan ilmiöiden laeiksi ja 6) näin muodostetut lait eivät ole realistisia, niissä ei ilmaista ilmiöiden olemuksia eikä viimekätisiä kausaalisia tai finaalisia syitä. (Juntunen & Mehtonen 1977, 74.)

Edellä mainittu Grönforsin paradoksi on itse asiassa positivismin klassinen paradoksi: kun tutkija jäsentää puhdasta empiriaa tekemällä empiirisiä yleistyksiä, hän teorian mukaan itse tuottaa kyseiset ilmiöiden väliset suhteet. (Vrt. emt., 75.) Tieto on siis positivismin mukaan välttämättä aina subjektiivista. Tämän ongelman Grönfors pyrkii ratkaisemaan vaatimalla, että tutkijan on annettava oman viitekehjensä lukijan tarkasteltavaksi. Tällä hän tarkoittaa tutkimusprosessin kuvauksen lisäksi tutkijan persoonan esittelyä, tietoja muun muassa koulutuksesta; tieteellisistä, filosofisista ja poliittisista viitekehjistä samoin kuin tutkimuksen rahoituksesta kertomista (178-179).

Grönforsin ohjeet tutkimusprosessin kuvaamisesta eivät välttämättä ole huonoja tai vääriä, siitä ei ole kysymys. Tieteellisen tiedon luonnetta koskevat käsityksensäkin Grönfors tuo esille hyvin lyhyesti muutamilla sivuilla, ne ovat kirjassa sivuseikan osassa. Olen niitä tässä käsitellyt näinkin pitkään, koska laadullisten menetelmien suhde vallitseviin tieteen paradigmatiin on nähdäkseni keskeinen asia: laadullisille menetelmille ei voi osoittaa omaa kvantifioiville menetelmille vastakkaista "ihmisläheistä" historiaa ja perinnettä. Laadullisten menetelmien voima piilee siinä, missä määrin ne voivat murtaa normaalitieteen ajattelua kahlitsevan paradigman. Jos ne integroituvat normaalitieteeseen, niistä tulee laadullisuudestaan huolimatta "koviä" menetelmiä sosiaalitekniikan palvelukseen. Silloin ne voivat olla yhtä "ihmisläheisiä" kuin suora väkivalta. - Grönfors vaatii laadullisten menetelmien käyttäjiltä korkeaa etiikkaa - mutta: jos etiikka voi tukeutua vain ideaalisen alue-

seen, minkälainen tahansa etiikka on "validia". Grönforsin etiikka sallii fasistisen tai rasistisen ryhmän esittämisen epäedullisessa valossa (201); jonkun muun etiikka voi vaatia tällaisten ryhmien ylistämistä.

Kirjallisuus

JUNTUNEN, M. & MEHTONEN, L. *Ihmistieteiden filosofiset perusteet*. Jyväskylä, Gummerus, 1977.
KORTTEINEN, M. *Lähtiö. Tutkimus elämäntapojen muutoksesta*. Keuruu, Otava, 1982.

Pertti Alasuutari

